

Μνήμων

Τόμ. 11 (1987)

Umberto Eco, De Bibliotheca

ANNA MATΘAIOY

doi: [10.12681/mnimon.615](https://doi.org/10.12681/mnimon.615)

Βιβλιογραφική αναφορά:

MATΘAIOY A. (1987). Umberto Eco, De Bibliotheca. *Μνήμων*, 11, 337-340. <https://doi.org/10.12681/mnimon.615>

Ὁ Ariès περιοδεύει καὶ ἀναζητᾷ στὸ βιβλίο του τὶς στάσεις τῶν ἀνθρώπων μπροστὰ στὸ μοιραῖο. Ψάχνει σὲ διαθήκες, σὲ ἀλληλογραφίες, σὲ ζωγραφικούς πίνακες, σὲ ταφικά μνημεῖα. Ἕνας τεράστιος πλοῦτος, ἀποτελεσμα μιᾶς πολύχρονης ἐργασίας. Γιὰ τοὺς σημερινούς ἱστορικούς ἔλα αὐτὰ εἶναι μιὰ πρόκληση. Ὁ Ariès ἔφερε στὸ προσκήνιο νέα θέματα, νέα πεδία ἔρευνας, νέες καίριες πλευρὲς τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας. Θὰ εἶναι κρίμα μιὰ τέτοια εὐκαιρία, μιὰ τέτοια πρόκληση νὰ μὴν τύχει τῆς ἀνάλογης προσοχῆς.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ

Umberto Eco

De Bibliotheca

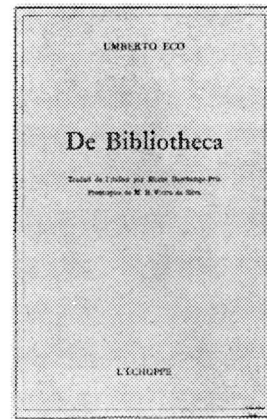
μετάφρ. ἀπὸ τὰ ἰταλικά :

Eliane Deschamps-Pria

L' Echoppe

Caen 1986

31 σελ.

Στις 10 Μαρτίου 1981 ὁ Umberto Eco, μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς εἰκοστῆς πέμπτης ἐπετείου τῆς ἐγκατάστασης τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μιλάνου στὸ παλάτσο Sormani, ἔδωσε μιὰ διάλεξη. Τὸ κείμενο τῆς ὁμιλίας του μεταφράστηκε καὶ ἐκδόθηκε στὰ γαλλικά τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1986.

Ἡ μελέτη μιᾶς βιβλιοθήκης, ἡ προσπάθεια νὰ προσδιορίσουμε ἔμμεσα τὶς πνευματικὲς δραστηριότητες ἑνὸς ἀτόμου (ἰδιωτικὲς συλλογὲς) ἢ τὶς τάσεις κάποιου συνόλου μιᾶς ἐποχῆς μέσα ἀπὸ τὶς «ἱστορίες» τῶν βιβλιοθηκῶν, ἢ περιγραφή ἐν τέλει τῆς μακρόχρονης ἐπιβίωσης ὀρισμένων βιβλιοθηκῶν (: ἀρχικὸς πυρήνας, εἰσοδὸς καὶ ἀποψιλώσεις), ἔχουν προκαλέσει μιὰ συζήτηση γιὰ τὴ βιβλιοθήκη τοῦ παρελθόντος. Ὁ U. Eco μὲ τὴ συνοπτικὴ του αὐτὴ παρέμβαση θὰ ἀναφερθεῖ στοὺς σημερινούς σκοποὺς μιᾶς βιβλιοθήκης : σκοπιμότητες καὶ τρόπος λειτουργίας ὡς πρὸς τὸν ἀναγνώστη καὶ τὴν ἀνάγνωση ἢ ὡς πρὸς τὸ ἴδιο τὸ βιβλίο;

Ἡ πρώτη ἀναφορά, μογλὸς τῆς ὁμιλίας, ἀφορᾷ ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ

τὸ βιβλίο τοῦ Jorge Luis Borges : τὴν περιγραφή τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βαβέλ, μιᾶς βιβλιοθήκης ποῦ ὅπως τὸ θέλει ὁ Borges ἀποτελεῖ μοντέλο τοῦ Σύμπαντος. Ἡ περιγραφή ἑνὸς χώρου ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕναν ἀπροσδιόριστο καὶ ἴσως ἀτελείωτο ἀριθμὸ γαλαριῶν, διατεταγμένων σὲ ἐξαγωνικὸ σχῆμα, παραπέμπει σὲ προσωπικὲς ἐμπειρίες, στὶς περιπέτειες καὶ στὸν ψυχισμὸ ποῦ ἀναπτύσσεται στοὺς ἀνθρώπους ποῦ χρησιμοποιοῦν τὶς βιβλιοθήκες, ἀλλὰ καὶ στοὺς διευθυντὲς καὶ στοὺς ὑπαλλήλους τους. Μέσα ἀπὸ τὴν κατασκευὴ ἑνὸς φανταστικοῦ μοντέλου, ὁ U. Eco ξεπερνᾷ τὴν πολλαπλότητα τῶν σκοπῶν μιᾶς βιβλιοθήκης. Ὡς πρὸς τοὺς σκοποὺς λειτουργίας της, διακρίνει τὶς ἐξῆς περιόδους : α') Πρωταρχικὴ μέριμνα μιᾶς βιβλιοθήκης ἀποτέλεσε ἡ συγκέντρωση τῶν κυλίνδρων καὶ τῶν σκόρπιων χειρογράφων. β') Συνέπεια τῆς συσσώρευσης αὐτῆς εἶναι μιὰ πρώτη ἀποτίμηση τοῦ συγκεντρωμένου ὕλικου, ὁ ἀποθησαυρισμὸς : «οἱ κύλινδροι κοστίζουν ἀκριβὰ». γ') Στὴν ἐποχὴ τῶν Βενεδικτίνων ἀρχίζει ἡ ἀναπαραγωγὴ τῶν χειρογράφων· τὸ χειρόγραφο φτάνει στὴ βιβλιοθήκη, ἀναπαράγεται καὶ τὸ πρωτότυπο ἢ τὸ ἀντίγραφο ξαναφεύγει. Ἡ βιβλιοθήκη λοιπὸν σὰν «τόπος διαμετακόμισης». δ') Στὴ συνέχεια «γεννήθηκαν οἱ βιβλιοθήκες ποῦ σκοπὸς τους ἦταν νὰ μὴν ἐπιτρέπουν τὴν ἀνάγνωση, ἀλλὰ νὰ ἀποκρύψουν, νὰ συγκαλύψουν τὸ βιβλίο. Φυσικὰ οἱ βιβλιοθήκες αὐτὲς ἦταν ἔτσι φτιαγμένες ποῦ ἐπέτρεπαν ν' ἀνακαλύπτουμε. Πάντα μένουμε ξαφνιασμένοι μὲ τὴν ἱκανότητα τῶν ἀνθρωπιστῶν τοῦ 15ου αἰ. νὰ ξαναβρίσκουν χαμένα χειρόγραφα. Μέσα στὶς ἴδιες τὶς βιβλιοθήκες ποῦ ταυτόχρονα ἀφήνουν τὸ βιβλίο νὰ κρυφτεῖ, ν' ἀνακαλυφτεῖ». Μὲ τὴν ἐπεξεργασία ἑνὸς ἀρνητικοῦ μοντέλου, ἡ εἰκόνα τῆς «κακῆς» βιβλιοθήκης προβάλλει τὴν πραγματικότητα μέσα ἀπὸ τὰ εἴκοσι ἕνα σημεῖα ποῦ μὲ τὸ σκαπτικὸ ὕφος τοῦ συγγραφέα ἀπολήγουν στὴν «βιβλιοθήκη - ἐφιάλτη». Ἀντίποδας τοῦ ἀρνητικοῦ μοντέλου εἶναι ἡ βιβλιοθήκη Sterling στὸ Yale καὶ ἡ καινούρια βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Toronto. Τὸ μεγαλύτερο πλεονέκτημα τῶν δυῶ βιβλιοθηκῶν εἶναι ἡ δυνατότητα τῆς ἐλεύθερης κυκλοφορίας καὶ τῆς ἄμεσης πρόσβασης, ἔστω γιὰ μιὰ ὀρισμένη κατηγορία ἀναγνωστῶν, στὶς αἴθουσες ποῦ φυλάσσονται τὰ ἔντυπα. Ἔτσι φτάνουμε στὴν ἰδεατὴ λειτουργία, ὅμοια μὲ αὐτὴ τοῦ παλαιοβιβλιοπωλείου ὅπου μὲ τὴν ἐλεύθερη καὶ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὰ ράφια μπορεῖς νὰ ἀνακαλύπτεις.

Οἱ δυῶ αὐτὲς βιβλιοθήκες, μὲ τὶς ἄνετες αἴθουσες, τὰ φωτοτυπικὰ μηχανήματα, τὶς ἀναπαυτικὲς πολυθρόνες ὅπου μπορεῖς νὰ ξεφυλλίσεις ἕνα βιβλίο «καπνίζοντας, μὲ ἕναν καφέ κι ἕνα croissant», πιστεύω πὸς μποροῦν νὰ συνδυάσουν τὴ διττὴ λειτουργία τῆς ἀνάγνωσης : τὴν ἰδιαίτερη μελέτη μὲ «τὴν τόσο συναρπαστικὴ ἐντύπωση, ποῦ κάνει μερικὲς μέρες ἀνάγνωσης νὰ μοιάζουν μὲ μέρες περιπλάνησης στὴ Βενετία, στὴν Πιατσέττα¹ γιὰ

1. Μικρὴ πλατεῖα ἀνάμεσα στὴ Μαρριανὴ βιβλιοθήκη καὶ τὸ Palazzo Ducale.

παράδειγμα, όταν έχουμε μπροστά μας μ' εκείνο το κάπως εξωπραγματικό χρώμα που έχουν τα πράγματα, όταν βρίσκονται δυο βήματα και αιώνας μακριά, τις δυο κολόνες από γκριζορόδινο γρανίτη που έχουν πάνω στα κιονόκρανά τους, ή μιὰ τὸ λιοντάρι τοῦ Ἁγίου Μάρκου, ἢ ἄλλη τὸν Ἅγιο Θεόδωρο νὰ ποδοπατᾷ τὸν κροκόδειλο».²

Οἱ βιβλιοθήκες αὐτοῦ τοῦ τύπου, «φτιαγμένες στὸ μέτρο τοῦ ἀνθρώπου», ἀναιροῦν τὴν ἀσφάλεια τοῦ ἐντύπου μέσα στὸν ἴδιο τὸν χῶρο τους. Ὁ U. Eco ἐπισημαίνει τὰ ἀσύμβατα τῶν βιβλιοθηκῶν τέτοιου τύπου ποὺ ὀδηγοῦν στὸ δίλημμα: ἔχουμε νὰ διαλέξουμε τελικὰ ἀνάμεσα στὸ «νὰ ἐπιτρέπουμε καὶ στὸ νὰ μὴν ἐπιτρέπουμε τὴν ἀνάγνωση μέσα σὲ μιὰ ἀνοικτὴ, ἀν τὴν ὀρίζαμε, ἔτσι βιβλιοθήκη». Οἱ κίνδυνοι αὐτοὶ ἀφοροῦν: α') Τὸ βιβλίο ποὺ γίνεται πιὸ εὐκόλα ἀντικείμενο κλοπῆς· τίς φθορὲς τῶν ἀντιτύπων ποὺ ἐπιτείνονται μὲ τὴν ἄμεση πρόσβαση τοῦ κοινοῦ στὰ ράφια. β') Τὸ ὅτι οἱ βιβλιοθήκες αὐτοῦ τοῦ τύπου ἐνθαρρύνουν τὸν «πολιτισμὸ τῆς φωτοτυπίας», ποὺ μὲ τὴ σειρά του ἐπιφέρει τὴν κατάρρευση τῆς ἔννοιας τοῦ συγγραφικοῦ δικαιώματος, προσανατολίζει τὴν πολιτικὴ τῶν ἐκδοτικῶν οἴκων πρὸς μιὰ σημαντικὴ αὔξηση τῶν τιμῶν τοῦ βιβλίου ποὺ συνεπάγεται καὶ περιορισμὸ τῆς διάδοσής του: «οἱ ἐκδότες θὰ ἐκδίδουν σχεδὸν ἀποκλειστικὰ γιὰ τίς βιβλιοθήκες». Παράλληλα, ἐπισημαίνεται ὁ κίνδυνος τῆς ἀντικατάστασης τοῦ δελτίου ἀπὸ τὴ φωτοτυπία ποὺ μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει γιὰ τὸν μελετητὴ σὰν «διανοητικὸ ἄλλοθι».

Ὁ σωστὸς τρόπος τῆς ἐκπαίδευσης ἀλλὰ καὶ τῆς ἰδιωτικῆς καὶ κρατικῆς διαπαιδαγώγησης θὰ συντελέσουν στὴ διαμόρφωση ἑνὸς κώδικα συμπεριφορᾶς ἀπέναντι στοὺς ὑπεύθυνους μιᾶς βιβλιοθήκης, ἀπέναντι στὸ βιβλίο. Μὰ τὸ κύριο πρόβλημα ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν τελικὴ μας ἐπιλογή: «Θέλουμε νὰ προστατέψουμε τὰ βιβλία ἢ νὰ τὰ ἀφήσουμε νὰ διαβαστοῦν;» Ὁ U. Eco δὲν προτείνει ἐνδιάμεσες λύσεις· πρέπει ἀποφασιστικὰ νὰ προχωρήσουμε σὲ μιὰ ξεκάθαρη ἱεράρχηση τῶν προτεραιοτήτων. Σὲ μιὰ βιβλιοθήκη συμβαίνει ὅ,τι περίπου στὰ βιβλιοπωλεῖα: ἀπὸ τὴ μιὰ ὑπάρχουν τὰ σοβαρὰ βιβλιοπωλεῖα, ποὺ διατηροῦν τὰ ξύλινα ράφια ὅπου ὁ ὑπάλληλος σπεύδοντας νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν πελάτη μόλις μπεῖ, οὐσιαστικὰ τὸν ἀπομονώνει ἀπὸ τὸν χῶρο τοῦ βιβλίου. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὰ «βιβλιοπωλεῖα - ὑπεραγορές», ὅπου μπορεῖς νὰ χαζέψεις, νὰ φυλλομετρήσεις κάποιον βιβλίο, νὰ πληροφορηθεῖς ἄμεσα γιὰ τίς καινούριες ἐκδόσεις κ.λπ. Αὐτὰ τὰ βιβλιοπωλεῖα διακινδυνεύουν τὴν πιθανότητα τῶν πολυάριθμων κλοπῶν, ἐνῶ οἱ πωλήσεις τους εἶναι σταθερὰ πολὺ μεγάλες.

Ἀποφασίζοντας λοιπὸν γιὰ τὴν εὐρύτερη κυκλοφορία τοῦ βιβλίου μέσα

2. Μαρσὲλ Προύστ, *Διαβάζοντας (μέρες ἀνάγνωσης)*, μτφρ.: Π. Παπαδόπουλος - Κ. Τσιταράκης, Ἀθήνα, Ἐστία, 1985, σ. 70.

στό χώρο τῆς βιβλιοθήκης, σὲ βάρος ἴσως τῆς ἀκεραιότητάς του —φυσικά τὰ παλαιὰ καὶ σπάνια βιβλία θὰ φυλάσσονται μαζί με τὰ χειρόγραφα—, διευρύνουμε τὴ λειτουργικότητά της, ὥστε μιὰ βιβλιοθήκη νὰ νοεῖται «σὺν μιὰ μεγάλη μηχανὴ γιὰ τὸν ἐλεύθερο χρόνο ὅπως τὸ Μουσεῖο Μοντέρνας Τέχνης στὴ Νέα Ὑόρκη», ἢ ὅπως ἀκριβῶς ὀρίζει ἡ UNESCO.³

Τὸ *Ὄνομα τοῦ Ρόδου* δὲν τελειώνει μετὰ τὴν περιγραφή τῆς καταστροφῆς τοῦ μοναστηριοῦ. Μερικὰ χρόνια ἀργότερα, ὁ ἀφηγητὴς ἐπιστρέφει στὰ ἐρείπια, βρίσκει ἓνα ἐρμάρι τῆς βιβλιοθήκης ποῦ λὲς καὶ ξεχάστηκε ἀπὸ τὴ φωτιά: «Μέσα του ὑπῆρχαν ἀκόμα μερικὰ φύλλα. Ψάχνοντας τὰ ἐρείπια κάτω βρῆκα κι ἄλλα κομμάτια. Ἦταν φτωχὴ ἢ σοδειά μου, μὰ πέρασα μιὰ δλόκληρη μέρα συλλέγοντάς την, λὲς καὶ μέσα ἀπὸ 'κεῖνα τὰ *disjecta membra* τῆς βιβλιοθήκης θὰ ἔπρεπε νὰ φτάσει σὲ μένα κάποιο μήνυμα».

Ἡ πραγματεία τοῦ U. Eco, ποῦ ἀφορᾷ τὸν ρόλο καὶ τὴ λειτουργία τῆς βιβλιοθήκης, διχοτομεῖ τὸ παρελθὸν (ἡ βιβλιοθήκη σὺν πνευματικὸς θεματοφύλακας) καὶ τὸ μέλλον (ιδεατὴ λειτουργία τῆς βιβλιοθήκης ὡς πρὸς τὴν ἀνάγνωση καὶ τὸν ἀναγνώστη), ἐπιθυμώντας νὰ ἀποτελέσει τὸν κύριο ἄξονα ἀναφορᾶς γιὰ ἓναν ἐπαναστατικὸ μετασχηματισμὸ τῆς βιβλιοθήκης σὺν τοῦ πλέον εὔχρηστου καὶ ἀποδοτικοῦ ἐργαλείου πνευματικῆς παραγωγῆς τοῦ παρόντος.

ANNA MATΘΑΙΟΥ

3. «...Οἱ πόρτες (μιᾶς βιβλιοθήκης) πρέπει νὰ μένουν ἀνοικτὲς διάπλατα γιὰ τὰ μέλη τῆς Κοινότητος ὥστε νὰ μποροῦν νὰ τὴ χρησιμοποιοῦν ἐλεύθερα ὅλοι, χωρὶς διάκριση φυλῆς, χρώματος, ἐθνικότητας, ἡλικίας, φύλου, θρησκευόμενου, γλώσσας, πολιτικῆς κατάστασης καὶ πνευματικοῦ ἐπιπέδου.»